

מעבר לכתף השמאלית

אהבתי את ערי. הוא היה אביר אמיתי, ההתגלמות האמיתית היחידה של רעיון ה"הר" של אביו שראיתי בחיי.

ערי היה עדין נפש. בעל ריבור רך ורעיות חזקות. הוא הקריין ממש תחושה של הגינות ויושר. הוא האמין בתורת אביו, זאב ז'בוטינסקי, לא כסיסמה אלא כממשות. המילים המפורסמות על "בן-ערב, כונצרט ובני" לא היו בעיניו מילים ריקות. הוא היה הומאניסט אמיתי (וממילא גם חילוני קיצוני, כמו אביו).

מטרת הטיוול, כפי שהסתבר, היתה להיפגש עם כומר מארזוני זקן. הכומר היה ממנהיגי עקורי בירעם בג'יש (היא גושיחלב מימייקדם).

הוא סיפר לנו — גם נתן ילינמור בא אינתו — את הסיפור העצוב של בירעם. איך קיבלו אנשי בירעם ב-1948 את צה"ל בידירות. איך הופיע כעבור זמן קצר, שביקש מהם לפנות את כפרם לשבועיים, מטעמים ביטחוניים. איך נאסר עליהם לחזור לכפרם, שנדרס. איך עלה קיבוץ השומר הצעיר ברעם על אדמותיהם. איך הם יושבים בג'יש הסמוכה, ועולים פעם בשנה על גיבעה, המשקיפה על שרידי כפרם הנטוש, ומתייחדים עימו. איך הוצעו להם פיצויים ואדמות חלופיות ובתים, ואיך סירבו לקבלם. איך הם ממשיכים להתקיים במצוקה ובעוני, ובלבד שלא להשלים עם העוול.

ערי תמך בעניין זה גם בגלל השקפתו הפוליטית. הוא היה אחד מאותם אנשים שהאמינו בכרית בין ישראל, המאורנים ושאר המיעוטים בעולם הערבי. ההתעללות בכפר המאורני פגעה בהשקפתו.

חלקתי על השקפה זו, שנראתה לי תמיד מופרכת מעיקרה, אך תמכתי בפעולתו למען בירעם. כך באתי לראשונה במגע הדוק עם בעיה זו.

כעבור שנים הופיע על הבימה הבישוף ראיא. כראש הכנסיה היוונית-קתולית בגליל הפך אוטומטית אפוסטרפוס של עניין הכפר איקריה. שגודלו היה כגודל בירעם. איקריה לא היתה מאורנית, אלא היתה שייכת לקהילה שלו.

אהבתי גם את ראיא. הוא היה לבנוני, למד בירושלים, אימץ לעצמו בהדרגה את תורת המהאטמה גאנדי ושיתף בארצות-הברית פעולה עם מרטין לותר קינג. הוא האמין בהתנגדות בלתי-אלומה לעוול.

פעם, כשהזכיר שגודל בעירה חזלה, הפלטתי שלפני 1948 אהבנו לשתות ערק וחלווי. כעבור כמה שבועות, כשביקרתי אצלו, מסר לי בקבוק-ענק של ערק וחלווי, שהביא למעני מבקור בלבנון. הוא חזר על זה כמה פעמים.

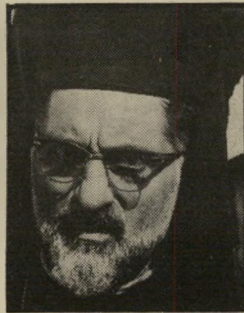
ראיה היה מנהיג אידיאלי למאבק החזות. עקורי איקריה ובירעם. כאישודת, עמד מעל למיפלגות. קנהמוסטים ומקורבי מיפלגת-העבודה יכלו לשתף פעולה תחת הנהגתו.

תיכננו ביחד שורה ארוכה של פעולות, רובן סימליות, כגון מיבצע לניקוי הכנסיות והשטח בבירעם ובאיקריה. צעדות סימליות ועוד. הפעולות הגיעו לשיאן בהפגנה הגדולה בירושלים, שצעדה בשקט מופתי לעבר לישכתה של ראש הממשלה, גולדה מאיר. אלפים רבים צערו יחדיו, יהודים וערבים, גברים ונשים. נשאנו את דיגליה-מדינה, מגינידוד וצלבים.

זה היה מרשים. זה היה יפה. וזה לא עזר. גולדה המירשעת לא נכנעה.

התוצאה המעשית היחידה היתה שממשלת-ישראל פעלה מאחורי הקלעים והכריחה את כנסיותו של ראיא להרחיקו מתפקידו. הוא הועבר למינוח נידח בקנדה, ומשם שלח לי מדי פעם גליונות-ברכה לחגים. הוא לא היה יכול לשלוח לי משם ערק וחלווי.

בא בגין. עוד לפני כן הבטיח בגין להחזיר את עקורי בירעם (אך לא את עקורי איקריה. למה? ככה). הוא הושפע, כמדומני, עליידי ערי ז'בוטינסקי. והבין את העוול הקשור בשמה של בירעם.

ראיה

בגין הבטיח, כגין לא קיים. מרוץ מול התביעה האנושית והלאומית העמדה לתיקון עור לה מחפיה עמדה טענה פשוטה: אם נחזיר ערבים לכפר אחד, יבואו תושבי כפרים אחרים וידרשו להחזירם גם הם. וכך נשאר עד היום המצב האבסורדי, שאנו מקיימים ב"דרום-לבנון צבא-שכירים מאר" ורצועת-ביטחון מאורנית לה גנה גבול ישראל — בעוד שכמה מאות מטרים רומה קיים כפר מאורני שתושביו גורשו עליידינו מארמתם — בשם ההגנה על גבול ישראל.

עכשיו התעוררה התביעה שוב. שוב הוקמה ועדה, בפעם המי יודע-כמה. שוב מושמעות הבטחות.

שימעון פרס יכול היה לקנות את עולמו אילו החזיר את העקורים לשני הכפרים, ערב פרישתו ממישרד ראש-הממשלה. מסופקני אם יעשה כן. החזרת חלק (קטן) מאדמות שטח 9 להקלאים הערביים גרמה למחלוקת. פרס אינו אוהב מחלוקת.

אבל העוול לא ישתק. העניין יעלה ושוב ושוב. תושבי בירעם מסרבים גם הפעם לקבל פיצויים. הם מוכנים לוותר על ארמה, כסף, בתים — ובלבד שלא לוותר על אדמת אבותיהם. כמו נבות היוזעאלי, יכלו להגיד: "חלילה לי מה' מתי את נחלת-אבותי לך".

סימון נולד בסוף המאה שעברה, והוא כעת בן 86. כפי שאומרים האמריקאים: "כיום כבר אין מייצרים את הרגם הזה".

כנסיה בלי אלוהים

האיש שסיפר לי את הסיפור על ההצעה לסימון הוא אדם סטגוני כשלעצמו.

היכרתי את יוסף בן-דוד כווינה, בוועידה מטעם האו"ם. הוא ייצג שם גוף הקרוי "כנסית ההומאניזם". השם סיקרן אותי, וכשבא ארצה לביקור קצר ביקשתי הסברים.

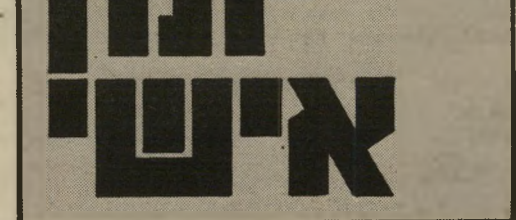
מסתבר כי עלה בשעתו ארצה מפראג. ב-1947 היתה לו בצפת התגלות דתית, והוא יסר חוג ליהדות יצירתית. בראשית שנות ה-50 ירד לארצות-הברית. הקים שם אירגונים שונים, ולבסוף ייסד את "כנסית ההומאניזם".

תורתו היא הומאניזם בעל אופי דתי, שאינו קשור בשום דת מסוימת. אין בו גם אלוהים במובן המקובל. הוא ספג יסודות מכל הדתות, החל ביהדות ובנצרות וכלה בבודהיזם. בין אבותיו הרוחניים מונה בן-דוד את מרטין בוכר ושמואל הוגו ברגמן מירושלים, אך גם תיאולוגים נוצריים, המחנך הפמליה הממלכתית שלו.

אני אוהב את אלכסנדריה, והייתי בהחלט מוכן לסייר בה שוב. וביחוד לראות מבפנים את ארמון ראסיאל-תיק, שממנו הפליג המלך פארוק אל גלותו המרה ליד שולחנות-הירוקה של מונטה-כארלו. בפעם שעברה, כשניסיתי להיכנס לשם, אמר לי הוקיף המצרי: "ממנו? מיש מומכיין? לא עזרה לי גם העובדה שהייתי הישראלי החי הראשון שראה בחייו".

אין אדם יכול להיות גם שוטר וגם גנב. גם עורף-עיתון וגם חבר-פמליה. אולי בצ'ילה. אולי בפאראגואי. כוודאי בכרית-המועצות ובמצריים. אבל לא בישראל.

לכן נשאיתי בארץ. מתתי מקינאה למראה עמיתי שהיו נוכחים במקום כאשר נשמע משק כנפי ההיסטוריה. אני שמעתי רק את אהוד יערי.

האמריקאי ג'ון ריואי, אלברט אינשטיין, הפסיכולוג אריך פרום, הסופר ג'וליאן האקסליי וגם את רופא-ה'גנל אלברט שווייצר. יתכן שהאופי הכנסייתי של האירגון מושפע מכך שבארצות-הברית משוחזרות הכנסיות משלום מיסים, ונהגות מזכויות שונות. על כל פנים, בן-דוד עורך חתונות, ולובש לעיתים צוואר רון הפוך של כומר. בכנסיה שלו יש כהונות-דת, אין אפליה דתית, יש בה פמיניסטיות ולוחמים לשוויון-זכויות מכל הסוגים. בארץ היה בן-דוד נשוי ליהודיה, ומנשאין אלה נולד כן. שהוא כיום בן 32. בארצות-הברית נשא אשה לא-יהודיה, וממנה יש לו בת צעירה, שאינה יהודיה לפי הלכה.

כנסיונרים של הכנסיה מדובר על המאבק במימסדרים-רתיים ובכל גוף טוטאלטרי, על יחסי-אנוש ללא מאניפולציות. על חינוך למין, על שיטות סוקראטס ועל פסיכו-תראפיה. כנסיה מודרנית ממש.

מי שרוצה לחזור בתשובה — מדוע לא לתשובה הזאת?

מניין בא הבקבוק?

לפני שבועיים כתבתי מאמר על שיחות-הלסינקי, והגדרתי אותו כ"פיאסקו". כלומר: כישלון טוטאלי. הסופתי כי פירוש המילה האיטלקית הוא "בקבוק קטן", ושאינו יודעים בבירור מה לבקבוק הקטן ולכישלון.

קיבלתי מיכתב מאת שלום רונפלד, העיתונאי והעורך הוותיק, המגדיר את עצמו כ"משוגע למילים, משמעותו ומוצאו. הוא חיפש בספרייתי ומצא שני ספרים המספקים השערות (שונות) לגבי מקור המושג.

ספר אחד מורה שלא ברור מה הקשר בין המילה והמושג. "אולי היא רומזת על התרסקות של בקבוק הנופל על הארץ". ויליאם ספייר (מומחה אמריקאי לבלשנות, יהודי ימני-קיצוני ותומך נלהב של אריאל שרון) מזכיר במילון הפוליטי שלו את המילה "פיאסקו" בקשר ל"מיפרץ החזירים". ואכן, בלשון האמריקאית המיליל הן בלתי-נפרדות. כאשר מזכירים את הנסיון ביש המול של סוכנים אמריקאיים לפלוש למיפרץ-החזירים בקובה, בימים הראשונים לכהונת הנשיא ג'ון קנדי, מדברים על "הפיאסקו של מיפרץ-החזירים".

ספייר מסביר את המילה כך: "...פיאסקו הוא בקבוק קטן, לעיתים קרובות של יין. קרוב לוודאי שהכוונה היא לנסיון שיכור ומגוחך לבצע מיבצע יומרני, המחליק ונופל על פניו". מי יתכן שאנשינו בהלסינקי שמו אקוואיטי (אקוויטה ויטה) — מי החיים) או וודקה פינית (טובה מאוד), אך לא בהם האשם. אשמים הפוליטיקאים בארץ, השותים (אם בכלל) ויסקי סקוטי, והעסקנים יותר קולניים מכין עולי בריית-המועצות. שמינהגי השתיה שלהם אינם ידועים לי. אני מניח שהם רגילים לוודקה, משקה שגם אני מעדיף אותו על פני כל משקה אחר.

חלילה לי מה'

באחד הימים התקשר איתי ערי ז'בוטינסקי, והציע לי לכוון איתו לטיול בגליל העליון. זה היה בסוף שנות ה-50.

לא הייתי שם. כאשר האנושות כולה עצרה את נשימתה, וראש ממשלת ישראל לחץ את ידו של נשיא מצריים, לא הייתי שם. החמצתי את הרגע ההיסטורי.

כאשר עשרות מצלמות הטלוויזיה התמקדו בגופו של שימעון פרס, לא הצצתי מעל לכתפו הימנית, וגם לא מעל לכתפו השמאלית. כך לא הסתרתי את עמיתי-למיקצוע, עורכי הערי-תונים הישראליים. שגניהם הונצחו בצורה זו.

אני עורך עיתון. אינני פקיד ממשלתי. לא התמנתי לתפקידי עליידי נשיא, ראש-ממשלה או שר. אינני מאמין כי תפקידי הוא לעמוד מאחורי ראש-הממשלה, בין כל עדת השרים, הפקידים, הבלברים ומלכחיה-פינכה, כאחד מהם.

לכן אינני עורך אוקטובר. אלא עורך העולם הזה. כשם שחנה זמר אינה עורכת אל-ג'ומהוריה, אלא עורכת דבר. (היי, מיטש! ראיתי אותך מציץ מעל לכתף השמאלית!)

אינני מאמין שמישהו יכול לכתוב ביושר אינטלקטואלי על טיול ממלכתי, שהוא הוזמן אליו עליידי ראש-הממשלה, כחלק מן הפמליה הממלכתית שלו.

אני אוהב את אלכסנדריה, והייתי בהחלט מוכן לסייר בה שוב. וביחוד לראות מבפנים את ארמון ראסיאל-תיק, שממנו הפליג המלך פארוק אל גלותו המרה ליד שולחנות-הירוקה של מונטה-כארלו. בפעם שעברה, כשניסיתי להיכנס לשם, אמר לי הוקיף המצרי: "ממנו? מיש מומכיין? לא עזרה לי גם העובדה שהייתי הישראלי החי הראשון שראה בחייו".

אין אדם יכול להיות גם שוטר וגם גנב. גם עורף-עיתון וגם חבר-פמליה. אולי בצ'ילה. אולי בפאראגואי. כוודאי בכרית-המועצות ובמצריים. אבל לא בישראל.

לכן נשאיתי בארץ. מתתי מקינאה למראה עמיתי שהיו נוכחים במקום כאשר נשמע משק כנפי ההיסטוריה. אני שמעתי רק את אהוד יערי.

המיפלה של היתה

לא מכבר שמעתי סיפור מרתק. יורד מישראל, יוסף בן-דוד, קיבל על עצמו בשנות ה-50 לייצג בארצות-הברית את תנועת-איחוד. שכראשה עמדו מרטין בוכר, עקיבא ארנסט סימון ואחרים. הוא הצליח לעורר עניין אצל כמה יהודים אמריקאיים עשירים. אלה הסכימו לגייס ביניהם סכום גדול — משהו כמו חצי מיליון דולר, הודעתק בימים ההם — כדי לממן את הקמתה, של תנועת-שלום עמיתית גדולה בארץ, שתשתף בבחירות לכנסת. הם הציגו תנאי בלי-עכור: שכראש הרשימה יעמוד סימון.

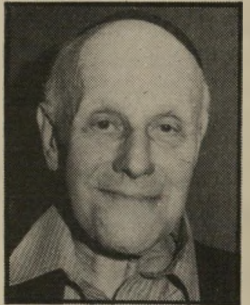
האיש מיהר ארצה להביא את ההצעה לסימון. זה ביקש שהות להרהר בה עד למחרת היום. אז אמר: ישבתי כל הלילה עם בוכר, והתלבטנו. החלטתי לדחות אותה.

הסיפור לא התפיע אותי. היו לי בשנות ה-50 כמה וכמה פגישות עם בוכר, בביתו בטלביה. בין השאר דיברנו על אותו הנושא עצמו: הקמת תנועת-שלום גדולה בארץ.

הייתי שונה מבוכר כמעט בכל: הוא היה מלומד ואני לא; הוא היה דתי, ואני לא; היינו שייכים לשני דורות שונים. אך מצאנו שפה משותפת לפחות לגבי נושא אחד: שנינו האמנו גם כשלוס וגם בכוחה של הלאומיות, הדי

לאומיות שלנו והלאומיות הפי-לסטנינית. לא האמנו בפיתרון אנטטי-לאומי. האמנו שיש למצוא פיתרון שיספק את המאוויים הלאומיים של שני העמים.

השוני התהומי בינינו התגלה בצורה החריפה ביותר באחד הוויכוחים בביתו. הנושא: הצורך בפעולה פוליטית. העמדה של בוכר היתה: אין טעם באירגון כוח פוליטי, אם אין משנים תחילה את אופי הארם-היחיד. כלל שינוי אופי הארם, לא יוכל שום מישטר פוליטי לשנות דבר, שום

סימון

אלא רק השינוי על השינוי והפשעים של העבר. ואילו אני ייצגתי את הגישה ההפוכה: בלא שינוי המישטר, אין סיכוי לשנות את אופי הארם. כי השילטון הפוליטי קובע את התכנים של מערכת-החינוך ומערכת-התיקשורת, ואלה קובעים את דמותו של הדור הבא.

הזו ויכוח עתיק-יומין. ארתור קסטלר הגדיר אותו כוויכוח בין היוגי והקומיסאר. אפשר גם לומר: בין הנביא והמנהיג הפוליטי. מוכן שלא שיכנעתי את בוכר (ועצם הציפיה לכך היתה בגדר יומרה), אך הוא גם לא שיכנע אותי.

על כל פנים, ברור לי שסימון, שהיה שותפו הקרוב ביותר של בוכר, לא היה יכול להתפתות להצעה להקים תנועה פוליטית. חבל.

איני יודע מה היה קורה אילו החליט סימון אחרת. הוא איש רגול מרכבה, מחנך עילאי, הומאניסט אמיתי, דתי שומר-מציאות, אדם סימפאטי, בעל חוש-הומור. אילו ניסח והצליח, יתכן כי יחסי-הכוחות במדינה היו משתנים, ויתכן גם שהרבר היה מושך חלק מהציבור הדתי לעבר המחנה הומאניסטי ורודף-השלום. לעומת זאת, יתכן מאוד שקולו של סימון היה נשאר קול קורא במידבר.